

SLAVENSKE ETIMOLOGIJE

Ne nalazeći zadovoljavajućih etimologija riječi unutar indoevropske jezične porodice, možemo potražiti rješenje van nje. Nostratička lingvistika - koja se bavi srodstvom semito-hamitskih, kartvelskih, indoevropskih, ural-skih, dravidskih, altajskih i drugih jezika - pruža nam nove mogućnosti. Vanindoevropskim materijalom V.M. Illič-Svityč protumačio je porijeklo npr. sl. *da čestica, *ščekot ʔ /skokot ʔ "škakljanje", lit. angà "otvor", latv. dīngt "biti mirnim, svladavati se", het. le "ne!" itd.¹

U ovoj bilješki objasniti ću na drugi način nego što se to prije činilo sl. *bokʔ, polj. baczyć i hrv. kaj. pōzōj.

1. Slavenska riječ *bokʔ (stsl. bokʔ, hs. bōk, bōka, slov. bòk, bóka, češ. bok, slovin. bùk, rus. bok, ukr. bik, bóku itd). nema zadovoljavajuće indoevropske etimologije². Indoevropski korijen trebao bi biti oblika *boK- ili *baK- (gdje je *K - *k ili *k^w), a taj je usporediv s ovim neindoevropskim korijenima:

semh. kuš. *ba(k)k^w- "trbuh, bok" : afar bagu "trbuh, srce" somali bog, bug "trbuh, bok, srce", isak bóg "bok"³, digil bag "trbuh", bajso bo - gi, isto, oromo buke "bok, strana, pored" (očekivalo bi se *k^w mjesto *k^w, no ima više primjera takve zasad neobjašnjene deglotalizacije u semito-hamitskom);

kart. *baq^w- "bedro, unutarnja strana bedra" u груз. baqwi⁴; abhad. *baq^w- "bedro": kab. bāq^w, ad. bāq^w "mjesto među bedrima, noga-ma"⁵;

-
- 1 Illič-Svityč 1971, 1976
 - 2 ЁССЈа 2.170
 - 3 Долгопольский 1973:270
 - 4 Klimov 1969:289, kart. +abhad.
 - 5 Šagirov 1977:73

nahdag. *bağ/bag "bok": bež. beļejo; lezg. ppag^W, agul. baɣ, rutul. beg, cahur. mugul, arč. bak^W, kryc. beg, hinal. bugra⁶;
 ? turk.: t. bögür "bok";
 tungmandž. *bök- "bedro": evenk. bōkan, udej. bō, mandž. buxi;⁷
 ? jap. bō "strana, bok"⁸.

Po tim podacima najverojatnija bi bila rekonstrukcija nostratičkog korijena *baqU "bok, bedro". No kako predindoevropski odstranjuje komplekse zvučni + bezzvučni glotalizirani u korijenu, to je *baqU dalo *paqU, a to *b [a]k^W-. No moguć je i refleks *p [a] k^W-, a takav se nalazi u ovim indoevropskim primjerima:

stind. pákša- m. "rame, krilo", páksas-n. "strana, bok"; lat. pectus "grudi", latv. paksis "ugao u kući"; toh. A. pāśām, B. pāścane "grudi"; s dugim vokalom: stind. pājasya- n. "Bauchgegend, Weichen", rus. pax "prepona, slabina", paxa "pazuha"⁹; no zanimljivi su primjeri s palatalom: stind. pājah "grudi, površina, lice", mladoavest. *pāzah, hotsak. paysa- "lice", oset. faz, fazā "strana, polovina" (fazzon "blizana"), faxs "bok, strana", zaza pize "trbuh", vahan. pōz "naručje", sanglič. puz "grudi", jazg. pez isto, šugni pozec "koža s trbuha životinje", hovari paz "grudi"; lat. página "list, strana"; sl. *pazuxa "grudi, prostor između grudi i odjeće" itd.¹⁰.

2. Iako je za poljski glagol baczyć "vidjeti, gledati, zamijetiti", st. "razmišljati, misliti, provjeravati, pamtititi, zaključivati, znati" (> ukr. báčyty "vidjeti", brus. báčyc, slč. báčiti se) dana vrlo uvjerljiva etimologija kao *ob- + *-ačiti < *ok^W- < *ok^W- "oko" te se uspoređuje s iran. *abi-axšaya- u av. aiwyaxšaya- "promatrati, čuvati", horezm. A(ʼ)xyx- "učiti se", jagnobi yaxš- "vidjeti se, biti vidljiv"¹¹ - ipak valja ukazati na vanindoevropske primjere s kojima bi taj poljski glagol mogao biti srodan.

6 SILDJa 103-4

7 SSTMJa 1.90

8 Feřdman-Konrad 1977:289

9 Pokorny l. 792: (*peg-:) *pog-: *pōg-, *pōg-s-. Sudeći po vanindoevropskom materijalu, radi se o *p[a]k^W-.

10 Paxalina 1975:236; Toporov 1972:37 i dalje gdje su i ostali indoevropski primjeri povezani s navedenima. Toporov ima *pāg-/pēg-. Nejasno porijeklo *ǵ. Gluhak 1977:50,54 bez *p[a]ǵ-.

11 Trubačev 1967:44-6

V.M. Illič-Svityč ima nostratički korijen *baKa "gledati" rekonstruiran po semh. *b_k - isto (arap. bqr "slijediti, osmatrati", stehbr. biqqēr "pažljivo izučavati", biqqēš "tražiti"; berb. kabil. əbgu "željeti"; somali bāq "znak", oromo bēk "znati", kafičo beqq- "vidjeti"; hausa bīki "nadzor, briga") te po altaj. *baka- "gledati" stujg. bak-, t.bak-; mandž. baxa- "shvatiti"¹². Indoevropski bi refleksi tog nostratičkog korijena bili *b[a]k-i *p[a]k- - te bi se slavensko *obačiti odraženo u poljskom baczyć moglo protumačiti i kao *ob-b[a]k-i- (I < *eje).

3. Hrv. kaj. pōzōj "zmaj", slov. pozoj isto izvodi se obično od glagola (u hs.) zjāti, zjām, zjati, zjām (stsl. zijaŷo) kao što je hs. loj došlo od liti¹³. U riječima zmiĵa, zmaj krije se isti korijen koji i u riječi zemlja. Isti se korijen nalazi i u riječi pozoj.

U ie. *dhǵhem- "zemlja" (stind. kšam-, het. tekan, grč. khthōn, alb. dhe, lat. humus, stir. dū, lit. žēmė, stsl. zemlja, toh. A tkam, B kem) *-em- jest sufixs; u prilog tome govori kartvelski korijen *diqa "zemlja, glina" (stgruz. diqa "zemlja, blato", gruz. tixa, čan. (n) dixa, megrel. dixa, de-xa) s kojim je povezano ie. *dhǵem-¹⁴. Ie. *dhǵh- može se objasniti od nostr. *diqa (< *diqa) preko lanca *dheik' > *dheig' > *dheg- > *dhǵe- > dhǵhe-. Sl. *zojē po tome bi bilo od *dhǵhoi-.

Literatura

- Dolgopol'skij A.B. 1973. Sravnitel'no-istoričeskaja fonetika kušitskix jazykov. Moskva, Nauka.
- ĖSSJa 2, 1975. Ėtimologičeskij slovař slavyanskix jazykov. Praslavyanskij leksičeskij fond. Vypusk 2 (*bez- *bratrē). Pod red O.N. Trubačeva. Moskva, Nauka.
- Fel'dman-Konrad N.I. 1977. Japonsko-russkij učebnyj slovař ieroglifov. Izd. 20e. Moskva, Russkij jazyk.
- Gluhak A. 1977. Nostratica. Suvremena lingvistika 15-16, str. 49-56. Zagreb, Institut za lingvistiku Filozofskog fakulteta.

12 Illič-Svityč 1971:172-3, semh.+alt.

13 Skok 3.658

14 Illič-Svityč 1971:220, kart. + ie.

- Illich-Svityč V.M. 1971-76. Opyt sravnenija nostratičeskix jazykov (semito-xamitskij, kartvel'skij, indoevropskij, ural'skij, dravidijskij, altajskij). I-II. Moskva, Nauka.
- Klimov G.A. 1969. Abxazoadygsko-kartvel'skie leksičeskie paralleli. Ėtimologija 1967, 286-95. Moskva, Nauka.
- Paxalina T.N. 1975. Vaxanskij jazyk. Moskva, Nauka.
- Pokorný J. 1959-69. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. I-II. Band. Bern und München, Francke Verlag.
- SILDJa 1971. Sravnitel'no-istoričeskaja leksika dagestanskix jazykov. Moskva, Nauka.
- Skok P. 1971-74. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I-IV. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SSTMJa 1, 1975. Sravnitel'nyj slovař tunguso-mańčžurskix jazykov. Materialy k ėtimologičeskomu slovarju. Tom. I, A-N. Leningrad, Nauka LO.
- Šagirov A.K. 1977. Ėtimologičeskij slovař adygskix (čerkeksskix) jazykov. A-N. Moskva, Nauka.
- Toporov V.N. 1972. O proisxoždenii neskol'kix russkix slov. (K svjazam s indo-iranskimi istočnikami). Ėtimologija 1970, 21-45. Moskva, Nauka.
- Trubačev O.N. 1967. Iz slavjano-iranskix leksičeskix otnošenij. Ėtimologija 1965, 3-81. Moskva, Nauka.

SUMMARY

SLAVIC ETYMOLOGIES

The author considers that if it is not possible to find satisfying etymology inside the Indo-European family, we must seek out of it. He gives these examples: Sl. *bokъ "flank, thigh", Pol. baczyć "to look, to see, to observe", Croat. and Slov. pozoj "dragon" might belong to Nostratic roots *baqU "flank, thigh", *baĶa "to look", and *diġa "ground" (reflected in IE *dhġhem-too) respectively.